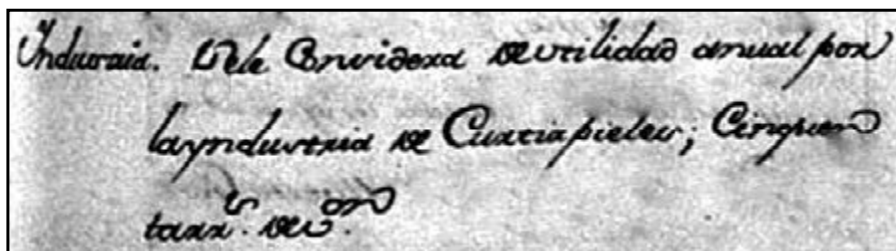

A industria de curtidos en Bueu e o mosteiro de Lérez

Arturo Sánchez Cidrás

Falar das fábricas de curtidos en Bueu é algo que non está gravado no maxín de Bueu como pobo. Pero si podemos confirmar que houbo momentos da súa historia nos que os goldreiros ou curtidores traballaban o coiro nas súas casas de Bueu, Cela e Beluso. Se ben é certo que o facían a baixa escala case sempre como algo complementario ao oficio de carniceiros¹ e zapateiros.

Catastro de Ensenada de 1752: como Agustín Estévez de Soutelo, Alberto de Otero de Meiro, Julián Juncal da aldea de Pedreiras, Patricio Gallego de Cela, Antonio Estévez, outro que vivía na Rosa-Beluso etc. Aínda que non había grandes diferenzas, non todos traballaban a mesma cantidade de peles polo que a 'utilidade' que lle adxudicaban de impostos a cada un ía dos 30 aos 70 reais.

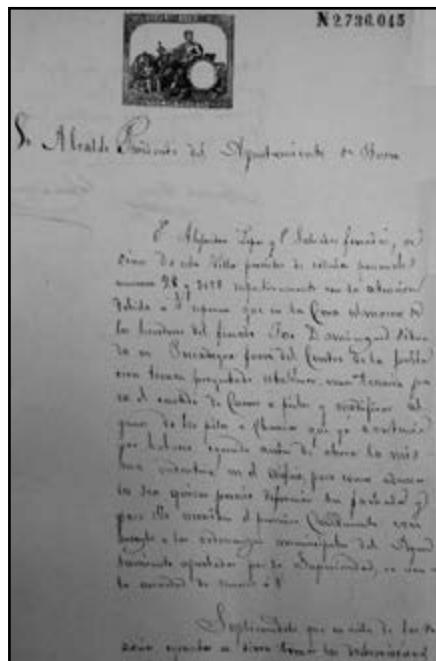
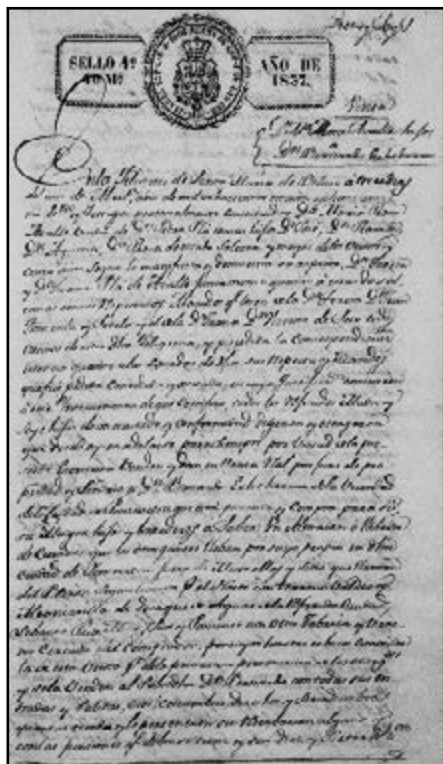

"Casa de Pin Cabanillas". Salga de Pescadoira.

Mais, houbo fábrica de curtidos de certa entidade en Bueu? A resposta pode deducirse dunha solicitude para facela en 1883 na casa que hoxe aínda se coñece como a de "Pin Cabanillas" en Pescadoira. Casa que foi primeiro salga (1806) de Vicente Freire e Mª Alberta Otero, e que logo pasaría a José Domínguez Fontenla⁴, que a mediados do XIX tivo unha pequena fábrica de curtidos aproveitando as pías para os procesos químicos e lavados das peles.

Partindo destas instalacións, Alejandro López Miranda e Salvador Ferradás Regueira, xenros do xa falecido José Domínguez quixeron ampliála e facer unha grande fábrica de curtidos. Para o cal pediron á alcaldía autorización, o 22 de xullo de 1883, nos seguintes termos:

"que na casa almacén dos herdeiros do finado José Domínguez situada en Pescadoira fóra do centro da poboación, teñen proxectado establecer una tenería para o curtido de coiros ou peles e modificar algúns dos pilos ou chancas que xa contiña por terse exercido antes de agora a mesma industria no oficio; pero como ademais séxalles

De grande fábrica de curtidos temos como propietarios dunhas instalacións na antiga rúa Berrón de Pontevedra, no primeiro terzo do século XIX, á dona da salga da Praia de Beluso, Mª Rosa Avallé³ viúva de Pedro Plá.

Destes últimos, poderíamos facer unha relación de pouco máis dunha ducia sacados do Real de Legos² do

1 Tras a matanza das reses raspaban as peles dos animais, lavábanas, salgábanas, etc. para logo vendelas.
2 Das parroquias de San Martiño de Bueu e Santa María de Beluso e Cela.

3 Ela e os seus fillos vendérona por 10.000 reais, o 13 de abril de 1837, a Bernardo Echevarría, outro empresario dos curtidos.

4 Foi alcalde de Bueu dende 1869 ata 1872.

Pintor Federico Gisasola Lasa -Vista de Bueu en 1868

preciso reformar a súa fachada e para elo necesiten o permiso conducente con acordo ás ordenanzas municipais do concello aprobadas pola superioridade, vense na necesidade de recorrer a V”.

Non lles foi concedida a autorización polos prexuízos patrimoniais e medioambientais xa que, a pesar do que dicían que se localizaba “*fóra do centro da poboación*”, o certo é que está na mesma praia de Bueu⁵.

O revés para os promotores debeu ser grande, pois provocou que Alejandro López e familia, tiveran que emigrar a Arxentina⁶.

Agora cabería preguntarse se hai outros indicios relacionados coa actividade do coiro nas parroquias de Bueu.

A primeira referencia é oral, e chégame da man do Arqueiro de Bueu, Belarmino Barreiro quen, á súa vez, ouvira dicir que, ‘As Pelonias’, dúas mulleres que vivían no lugar de Pousada (Cela) preto dun muíño de herdeiros⁷ no que elas tiñan horas de moenda, tamén se dedicaron ao curtido da pel.

Pero quizais a toponimia puidese dar algunha pista máis da industria dos curtidos, e así atopámonos que actualmente hai unha parcela pertencente ao lugar do Viso (S. Martiño de Bueu) chamada “*Lavandeira*”⁸ ou “*Pozo de Coiro*”⁹. Ambos topónimos para o mesmo emprazamento empúrranos a sospeitar de antigas prácticas no lugar relacionadas coa actividade do coiro¹⁰. A mesma idea chégame do compañeiro, Manuel Verde, o que me permitiu ver no Arquivo Histórico Nacional, tres referencia deste topónimo para o territorio bueués.

O curioso desta documentación é a constatación de que, entre outras, estas propiedades de Bueu relacionadas co termo ‘*coiro*’ pertenceron durante séculos ao mosteiro de San Salvador de Lérez así como algunha pagaba a Ermelo, priorado dependente de San Xoán de Poio.

Pouco antes da metade do século XVI o mosteiro de Lérez estaba a vivir anos difíciles que deron pé a que este se incorporase á Congregación de Valladolid. Pertenza que supuxo unha perda de soberanía pero que se compensou cun fortalecemento na observancia relixiosa e un control, co conseguinte despegue, na economía do mosteiro.

Os rexedores do mosteiro, para impulsar este rexurdir económico, tiveron que activar todos os mecanismos impositivos ao seu alcance (décimos, primicias, lutuosa etc.) así como actualizar as posesións, os deslindes e as demarcacións nas que o mosteiro tiña dominio, e fíxoo a través de documentos xurídicos ou apeos. Nun destes *Apeos de bens nas freguesías de Sta María de Adina, Santa María de*

5 Por esas datas a fronte marítima da vila de Bueu era todo unha Praia.

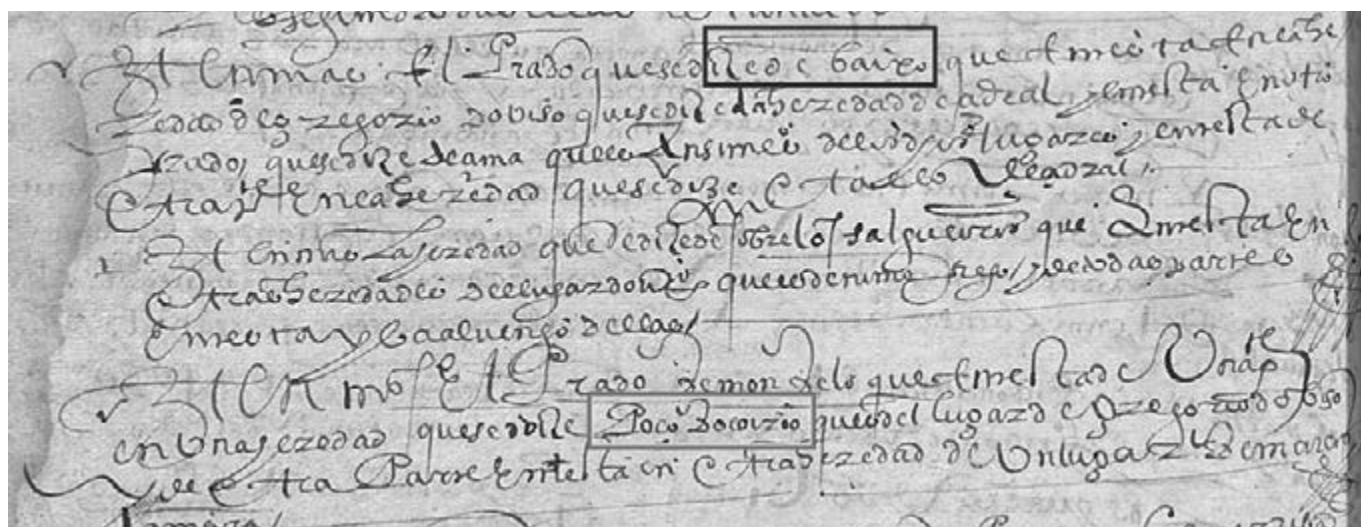
6 Pasaron a vivir na vila de Villaguay (Entre Ríos).

7 Coñecido polo “Das Pelonias” por ser usuarias del e por estar preto da súa casa.

8 Na mesma parroquia de Sta María de Cela, entre os lugares da Costiña e a Serva hai unha fonte e un lavadoiro con mesmo nome de Lavandeira. O mesmo ocorre no lugar de Bon de Abaixo, parroquia de Sta María de Beluso está o lago de regar coñecido por Lavandeira, localizado preto do muíño de Abical, cunha capacidade para 3 ½ de ferrados por cada lagarada.

9 A pesar do cal moita da documentación utilizada asigna estas terras As Castiñás-Cela por ser a aldeia ou lugar máis preto del.

10 Pero tamén hai que barallar a posibilidade de ter que relacionarse coa palabra cuxa raíz sexa *cor-/car-* que darían *coiro, coira...* para significar “*rocha*” Polo que podería ser una poza provocada polo atranco duna rocha ou penedo.

Arquivo Histórico Nacional. ES.28079.AHN/3.1.3.3.62//Clero-Secular-Regular, L.10065- Folio 205 v

Cela e San Martiño de Bueu datado en 1575¹¹ aparece citado, a petición do abade de Lérez, de forma explícita no lugar de Castiñáns-Cela os prados “poço de coiro” e tamén “poço de coiroo”, ambas como herdade de “Gregorio do Viso”.

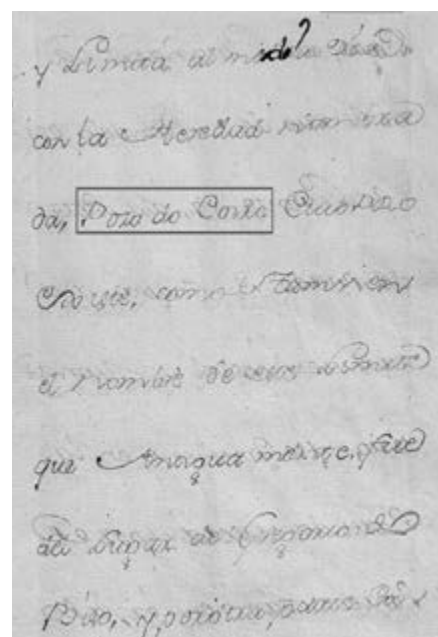
Outras referencias a estas mesmas propiedades chéganos por mor dun despacho que se librou nos tribunais polo litixio que enfrontou o Mosteiro de Lérez contra os veciños de Sta María de Cela (Benito Freire, José de Sistro e outros). Esta *Carta executoria* foi outorgada, a petición do Mosteiro de Lérez, pola Audiencia de Galicia o 18 de marzo de 1756. Nela establecíase a restitución dos bens e rendas do lugar de Castiñáns a este Mosteiro. E non só volve a aparecer o topónimo relacionado co ‘coiro’ cando nomea as lindes da herdade e prado de Mondelo: “*limita ao mediodía coa herdade nomeada, Pozo do Coiro cuxo pozo existe...*” senón que confirma a existencia dese Pozo.

A outra referencia que se fai do lugar como “*herdade de Pozo de Coiro de celemín e m^{on}*”¹² datado aproxima-

damente no primeiro terzo do s. XVII a sitúa no lugar do Biso e Beftuaria. O Viso é unha aldea da parroquia de S. Martiño de Bueu, próxima ás Castiñáns, e o de Beftuaria indícanos que as rendas desas terras así chamadas servían para o sustento e vestidos dos monxes¹³.

A localización da zona onde o topónimo “Pozo de Coiro” atopámolos no Catastro actual e coinciden co lugar que no seu día pagou a San Salvador de Lérez e S. Xoán de Poio. Están a medio camiño na estrada que dende As Meáns (Bueu) vai as Castiñáns (Cela), mesmo nunha pronunciada curva aínda hoxe en día hai unha Poza ou Lago, en medio da paraxe “Pozo do Coiro” que encaixa perfectamente con todo o descrito. Son terreos con pendente, regados polas augas que dende distintos mananciais, dos Tornos, Chan da Rabexa, Brille, Xexide e o Lago de

Lamatreme ou Lamatremia, descende entre o Outeiro e O Viso; regato que chaman con distintos nomes, segundo as terras por onde pasa. Do Pozo de Coiro cara abaixo coñécese como río de Mondelo que abastece ao lavadoiro das Picas en Loureiro desembocando canalizado na praia do mesmo nome.

11 Ano no que o mosteiro de Lérez se converte nun centro de estudos para os monxes da zona.

12 Memorial de beneficios, propiedades e bens aforados do mosteiro de San Xoán de Poio nas freguesías de Santa María de Cela, San Martiño de Bueu, Santiago de Ermelo, Santa María de Beluso, San Pedro de Domaio, San Martiño de Moaña, Santo Tomé de Piñeiro, San Cibrán de Aldán, Santo André do Hío, San Salvador de Coiro e Santa Eulalia de Meira. ... Arquivo Histórico Nacional, Clero-Secular-Regular, 5517, N.1.

13 Explicación máis ampla atopámola no ‘Memorial do preito do mosteiro de Celanova e os veciños de Refojos’ (Preitos. Mosteiro de Celanova s. XVII. Sinatura [A]-Z2, 2A-2F2. Fol. 48): “A la etimología del nombre de Veftuaria con q quieren bautizar à Refojos, derivandole de la paga del Veftuario, fe responde, que tiene alguna alíon à ello; [...] en tiempo que los Monafterios de la Orden de San Benito fe davan en Encomienda à Abades perpetuos Comendatarios, que vivían extraclaustra, con aparato, y familia de Obispos, y que fe apoderavan de toda la hazienda de los Conventos. Consignavan estos Abades para el suftento, y vestidos de los Monges, las rentas de algunos Prioratos, ò Granjas: y afsi es verofimil, que las de Refojos fe consignaffen para el Veftuario de los Religiosos, de que procedió, y fe derivó el nombre de Veftuaria”.